

СЕКЦІЯ 5 ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 332.3

Гулько Л.А.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри землевпорядного проектування
Національного університету
біоресурсів і природокористування України*

Мединська Н.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри земельного кадастру
Національного університету
біоресурсів і природокористування України*

Колганова І.Г.

*здобувач,
асистент кафедри землевпорядного проектування
Національного університету
біоресурсів і природокористування України*

ТЕРИТОРІАЛЬНІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ ТА ЇХ МІСЦЕ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ТА ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРАХ

АНОТАЦІЯ

У статті наведено результати дослідження стану та ефективності використання територіальних ресурсів України. Проаналізовано компонентну структуру земельного фонду України. Визначено, що найбільшу площу у структурі земельного фонду становлять сільськогосподарські угіддя, а також підтверджено значний рівень розораності цієї території. Запропоновано шляхи оптимізації використання земельних ресурсів країни на перспективу залежно від впливу соціально-економічних та природно-географічних чинників.

Ключові слова: земельні ресурси України, земельний фонд України, сільськогосподарські угіддя, землевласники та землекористувачі, ерозія, ґрунтовий покрив.

АННОТАЦИЯ

В статье приведены результаты исследования состояния и эффективности использования территориальных ресурсов Украины. Проанализирована компонентная структура земельного фонда Украины. Определено, что наибольшую площадь в структуре земельного фонда составляют сельскохозяйственные угодья, а также подтвержден значительный уровень распаханности этой территории. Предложены пути оптимизации использования земельных ресурсов страны на перспективу в зависимости от влияния социально-экономических и природно-географических факторов.

Ключевые слова: земельные ресурсы Украины, земельный фонд Украины, сельскохозяйственные угодья, землевладельцы и землепользователи, эрозия, почвенный покров.

ANNOTATION

The results of the study of the state and efficiency of the use of territorial resources of Ukraine are presented. The component structure of the land fund of Ukraine is analyzed. It is determined that the largest area in the structure of the land fund is agricultural land, and a significant level of cultivation of this territory is confirmed. The ways of optimizing the use of land resources of the country for the future are proposed, depending on the influence of socio-economic and natural-geographical factors.

Key words: land resources of Ukraine, land fund of Ukraine, agricultural lands, landowners and land users, erosion, soil cover.

Постановка проблеми. Найбільше багатство нашої держави – це її земля. Відповідно до статті 1 Земельного кодексу України, яка відтворює статтю 14 Конституції України, земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Цінність землі полягає в тому, що вона є об'єктом природи, у зв'язку з чим створює сприятливе середовище для життя всіх живих організмів, зокрема людини. Без землі будь-яке життя неможливе. Зважаючи на це все, у статті ми зосередили увагу на розгляді тенденцій у використанні земельних ресурсів, характеру їх розподілу, ефективності використання, проблем охорони від ерозії та оптимізації земельних угідь, ролі і місця земельних ресурсів у складі природно-ресурсного потенціалу. Зроблено спробу дослідження економічної та екологічної оцінки стану використання земель.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження територіальних ресурсів України зробили такі вчені, як, зокрема, Д.І. Бабміндра, Л.А. Гулько, Д.С. Добряк, А.Г. Мартин, А.М. Третяк.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак низка питань все ж залишається недостатньо висвітленою і потребує подальшого опрацювання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження стану та ефективності використання територіальних ресурсів України, їх місця в європейському та глобальному вимірах, а також формування шляхів поліпшення використання природного потенціалу земель загалом.

Виклад основного матеріалу дослідження. У розвитку земних цивілізацій винятково важливу роль відігравали і відіграють світові земельні ресурси. На землі живуть люди, засівають поля, садять сади, будують житло, фабрики, заводи тощо. З поверхневим шаром (ґрунтом) пов'язано життя різноманітного рослинного і тваринного світу.

Згідно з даними "FAO production" (1994 рік) земний фонд планети Земля складає 13 млрд. 435 млн. га, з них на сільськогосподарські угіддя припадають 36,2%, або їх площа складає 4 млрд. 868 млн. га, зокрема рілля – 1 млрд. га (27,6%), природні кормові луки і пасовища – 3 млрд. 424 млн. га, (70,3%), багаторічні на-

садження – 98 млн. га (2,0%). Структура сільськогосподарських угідь в розрізі континентів та окремих країн приведена в табл. 1.

Щорічно в світі відчужується близько 25 млн. га сільськогосподарських угідь, що еквівалентно втраті харчових ресурсів 84 млн. осіб. Найбільшими площами сільськогосподарських угідь володіють Китай (496 млн. га), Австралія (466 млн. га), США (427млн. га), Бразилія (246 млн. га), Казахстан (222 млн. га), Росія (210 млн. га), Індія (181 млн. га) та інші країни (табл. 1).

Україна за площею сільськогосподарських угідь (41,5 млн. га) входить до 12 найбільших країн світу, а за площею ріллі перебуває серед

Таблиця 1

Структура сільськогосподарських угідь у світі за континентами і в окремих країнах

Континенти і країни	Сільськогосподарські угіддя, га	Сінокоси і пасовища		Рілля	
		Площа, млн. га	Відсоток до сільськогосподарських угідь	Площа, млн. га	Відсоток до сільськогосподарських угідь
У світі за континентами					
У світі, всього	4 868,3	3 424,3	70,3	1 345,9	27,6
Африка	1 082	899,5	83,1	163,6	15,1
Північна Америка	633,4	362	57,2	264,4	41,7
Південна Америка	610,1	497,1	61,5	96,8	15,9
Азія	1 259	799,9	63,5	424,8	33,7
Європа	217,5	80,8	37,2	122,6	56,4
Океанія і Австралія	481,8	429,2	89,1	56,6	10,7
Країни					
Китай	496,3	400,0	80,6	93,1	18,8
Австралія	466,0	415,0	89,1	50,8	10,9
США	426,9	239,2	56,0	185,7	43,5
Бразилія	245,8	186,8	76,0	49,5	20,1
Казахстан	221,8	186,3	84,0	36,3	16,0
Росія	210,3	78,0	37,1	129,9	61,8
Індія	181,1	11,4	6,3	166,1	91,7
Аргентина	169,2	142,0	83,9	26,0	14,8
Мексика	99,2	74,5	75,1	23,2	23,4
Канада	73,4	27,9	38,0	45,4	61,9
Нігерія	72,4	40,0	55,2	29,9	41,3
Україна	41,5	7,9	19,0	32,5	78,3
Туреччина	39,8	12,4	31,2	24,5	61,6
Індонезія	34,3	11,8	34,4	16,4	47,6
Франція	30,4	11,1	36,5	18,1	59,5
Іспанія	30,2	10,3	34,1	16,2	50,3
Польща	18,7	4,0	21,4	14,3	76,5
Великобританія	17,7	11,1	62,7	6,5	36,7
Німеччина	17,2	5,2	30,2	11,5	66,9
Італія	16,8	4,9	29,2	9,0	53,6
Румунія	14,8	4,8	32,4	9,4	63,5
Пакистан	10,5	1,3	12,4	5,5	52,4
Японія	5,7	0,7	13,5	4,1	78,8

дев'яти, займає вигідне географічне положення, розміщена в досить сприятливому кліматі та має родючі ґрунти.

Освоювали землю поступово. Згідно з даними "Food and Agricultural Organization of United Nations" (1992 рік), "FAO productions" (1994 рік) світова площа ріллі на початку 90-х років ХХ століття становила 1 345,9 млн. га, з них в США – 185,7 млн. га, в Індії – 166,1 млн. га, Росії – 130 млн. га, Китаї – 93 млн. га, Австралії – 50,8 млн. га, Бразилії – 49,5 млн. га, Канаді – 45,4 млн. га, Україні – 33,3 млн. га, Франції – 18,1 млн. га, Польщі – 14,3 млн. га, Німеччині – 11,5 млн. га, Румунії – 9,4 млн. га, Італії – 9 млн. га, Великобританії – 6,5 млн. га, Аргентині – 25 млн. га, Казахстані – 35,3 млн. га, Японії – 4,1 млн. га, Болгарії – 4,1 млн. га.

У світі спостерігається тенденція зменшення площі землі, яка обробляється, в розрахунку на душу населення. Наприклад, в 1975 році на 100 осіб припадали 35 га землі, в 1985 році – 28 га, в 1993 році – 24 га, у США – 65, 57 і 54, в Україні – 69, 67 і 64 га відповідно. В країнах Європейського товариства в цей період площа ріллі в розрахунку на 100 осіб стабілізувалася на рівні 21 га, в Італії вона становить 16 га, в Німеччині – 14 га, Великобританії – 11 га, а в Японії – 3,3 га.

Наприкінці ХХ століття, з одного боку, ще у великих масштабах застосовують такі старі традиційні системи землеробства, які виснажують ґрунт, сприяють розвитку ерозії, ведуть до його деградації, з іншого боку, освоюють нові сучасні системи землеробства, які ґрунтовані на сучасній теорії обробітку ґрунту, новому поколінні техніки, тенденції переходу на мінімальний і нульовий обробіток, що різко скорочує втрати ґрунту, енергозатрати і зберігає та відновлює родючість. За інтенсивного обробітку втрати ґрунту на схилах за рік складають 30–40 т/га.

Важливо враховувати, що тепер близько 8% населення земної кулі займаються землеробством на розораних схилових землях, де розвиваються ерозії ґрунту, причому значна частина таких земель, на жаль, знаходиться в Україні. За останні 75–100 років за традиційних систем обробітку ґрунтового покрив планети став швидко втрачатися, він руйнується, деградує зі зростаючою швидкістю, росте знесення або твердий стік з водою в річки, озера, моря.

Ерозією ґрунту, за оцінками, в різних країнах світу вже зруйновано близько 230 млн. га земель. На великих територіях ґрунти руйнуються водою, вітром, сільовими потоками, обробітком, транспортом, або їх комплексною дією. Розрізняють такі види ерозії: водна, вітрова (дефляція), річкова, абразивна, льодовикова, снігова і зсувова, просадочна (суффозія), карстова, термокарстова, біологічна, хімічна, механічна, промислова, військова тощо.

В Україні у зв'язку з великою розораністю угідь, особливістю рельєфу і характером опадів поверхневий змив на великих територіях

перевищує природне ґрунтоутворення і досягає 15–20 т/га, при цьому щорічні втрати гумусу від ерозії і мінералізації перевищують 40 млн. т, що еквівалентно 800–850 млн. т органічних добрив, а внесення їх досягло 300 млн. т. В урбанізованих районах ерозією уражено від 30% до 75% землі в обробітку.

В окремих випадках ерозія «поглинає» щорічно до 2/5 капіталовкладень в зрошення. За сильної ерозії з поверхні змиваються щорічно 5 мм ґрунту, або 5 см за 10 років, 50 см за 100 років. Але бувають ділянки, де змив досягає 500 т/га в рік, тобто 5 см ґрунту. За такої інтенсивності ерозійних процесів гумусовий горизонт в 30–40 см буде знищений за 7–8 років. Це часто буває на схилових землях, в гірських районах, де через нерозумне застосування оранки земель проливні дощі постійно знищують ґрунт за декілька років, через що на поверхню виступає материнська порода [1].

В Україні видуванию пиловими бурями піддаються 19,1 млн. га угідь. На схилових землях щорічно змиваються до 15 т/га ґрунту. Розвиток ерозії призводить до обміління річок, порушення мережі доріг, а продукти ерозії зносять іригаційні споруди, посіви, сади, городи, луки, житло тощо. За останні 80–100 років, на думку фахівців, ґрунтовий покрив планети швидко втрачається, близько 70% суші потребує покращення і меліорації. На планеті за історичний час втрачено близько 2 млрд. га земель (зайнято горами, поселеннями, спорудами, дорогами, зруйновано ерозією, забруднено тощо).

За останні 90 років зменшення сумарного вмісту гумусу в ріллі досягло 40–52% порівняно з початком ХХ століття. А кожний сантиметр змитого гумусового горизонту знижує потенційний врожай зерна на 1,1–2 ц/га, потребує додаткового внесення добрив. На еродованих чорноземних ґрунтах за втрат 30–40% гумусу ефективність застосування добрив в 1,8–2 рази менша.

Розораність суші як фактор розвитку ерозії вже сягає 11%, по окремих континентах і країнах вона коливається від 1–4% до 30–70%, в країнах Європи – 31%. Загальне сільськогосподарське використання суші, включаючи сіножаті і пасовища, складає близько 30%. В результаті ерозії на всіх континентах і в різних країнах зруйновано сотні мільйонів гектарів земель. За масштабами шкоди, що завдається сільському господарству, ерозію відносять до першої категорії, всі інші поступаються їй. Якщо не спинити темп ерозії, то вже через 100 років можна втратити величезні площі родючої землі. Всі орні і придатні для використання схилі землі та пасовища потребують ґрунтозахисних і попереджувальних мір захисту угідь від водної і вітрової ерозії.

Згідно з даними державного земельного кадастру земельний фонд України складе 60,3 млн. гектарів. Відповідно до статті 18 Земельного кодексу України [2] до земель України

належать усі землі в межах її території, зокрема острови та землі, зайняті водними об'єктами, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії: землі сільськогосподарського призначення; землі житлової та громадської забудови; землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення; землі оздоровчого призначення; землі рекреаційного призначення; землі історико-культурного призначення; землі лісгосподарського призначення; землі водного фонду; землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.

Розподіл земельного фонду України за категоріями земель наведено в табл. 2.

Структура земельного фонду України показує, що велика частина території країни зайнята землями сільськогосподарського призначення – 70,8%, землями лісгосподарського призначення – 17,6%, землями житлової та громадської забудови – 1,7%, землями водного фонду – 4,0%, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення – 6,0%, оздоровчого призначення – 0,01%, рекреаційного – 0,2%, історико-культурного призначення – 0,1%, землями промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення – 0,9%.

Структура земельного фонду за основними видами угідь та функціональним використанням показує, що 68,8% земельного фонду України – це сільськогосподарські угіддя, 17,6% – лісовкриті площі, 4,0% – під водою, а 4,2% – забудовані землі (табл. 3).

Згідно з Конституцією України (стаття 13) «земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу є об'єктами власності народу. Кожний громадянин має право користуватись об'єктами права власності народу відповідно до закону».

Згідно з Конституцією України (стаття 14) [4] «Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави», а

також встановлюється право власності на землю: «Право власності на землю гарантується і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону».

Відповідно до чинного земельного законодавства в Україні встановлено три форми власності на землю, такі як державна, комунальна та приватна; за Конституцією України всі форми власності є рівноправними [4].

З аналізу розподілу земель в розрізі основних землекористувачів (табл. 4) бачимо, що найбільша частка земельного фонду станом на 2016 рік належить громадянам, яким надані землі у власність і користування (34,5%), зокрема селянські (фермерські) господарства – 7,0%, ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва – 15,9%. У процесі земельної реформи відбувається перерозподіл земель сільськогосподарського призначення між суб'єктами землекористування, зростає їх кількість. Зокрема, станом на 2016 рік в Україні у державній власності було 47,8% земельного фонду країни, з них сільськогосподарських підприємств – лише 5,0%, ще 5,8% знаходяться у користуванні (оренді) громадян, решта 89,2% – це інші власники землі та землекористувачі (табл. 5).

Земельний фонд України характеризується наявністю високого біопродуктивного потенціалу. В його структурі переважають землі з родючими ґрунтами. Основна база землеробства країни розміщується здебільшого на ґрунтах чорноземного типу. Згідно з експертними оцінками за раціональної структури землекористування і відповідного наукового та ресурсного забезпечення країна здатна виробляти продукти харчування на 140–145 млн. осіб.

В Україні склався надзвичайно високий рівень освоєння життєвого простору: до господарського використання залучено більше 92% її території. Тільки близько 5 млн. га (близько 8%) знаходиться у природному стані (болота, озера, ріки, а також гори). За щільністю населення Україна наблизилась до середньоевропейського рівня.

Таблиця 2

Розподіл земельного фонду України за категоріями земель

№	Назва категорії земель	тис. га	%
1	Землі сільськогосподарського призначення	42 744,5	70,8
2	Землі житлової та громадської забудови	1 041,7	1,7
3	Землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення	3 655,5	6,0
4	Землі рекреаційного призначення	106,7	0,2
5	Землі оздоровчого призначення	23,4	0,01
6	Землі історико-культурного призначення	51,2	0,1
7	Землі лісгосподарського призначення	10 624,4	17,6
8	Землі водного фонду	2 422,9	4,0
9	Землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення	545,4	0,9
Всього земель по Україні		60 354,9	100

Джерело: розраховано за даними Держгеокадастру України

Таблиця 3

Земельний фонд України

Види основних земельних угідь та економічної діяльності	Площа	
	всього, тис. га	% до загальної площі України (території)
Сільськогосподарські землі	42 744,5	70,8
зокрема, сільськогосподарські угіддя	41 525,8	68,8
з них рілля	32 525,5	53,9
перелоги	251,2	0,4
багаторічні насадження	893,5	1,5
сіножаті	2 408,8	4,0
пасовища	5 446,8	9,0
інші сільськогосподарські землі	1 218,7	2,0
Ліси та інші лісовкриті площі	10 624,4	17,6
зокрема, вкриті лісовою рослинністю	9 573,9	15,9
не вкриті лісовою рослинністю	334,9	0,6
інші лісові землі	310,7	0,5
чагарники	404,9	0,7
Забудовані землі	2 542,6	4,2
зокрема, під житловою забудовою	483,5	0,8
землі промисловості	223,4	0,4
землі під відкритими розробками, кар'єрами, шахтами та відповідними спорудами	155,1	0,3
землі комерційного та іншого використання	55,1	0,1
землі громадського призначення	280,8	0,5
землі змішаного використання	29,7	0,0
землі, які використовуються для транспорту та зв'язку	496,0	0,8
землі, які використовуються для технічної інфраструктури	73,5	0,1
землі, які використовуються для відпочинку, та інші відкриті землі	745,9	1,2
Відкриті заболочені землі	981,6	1,6
Сухі відкриті землі з особливим рослинним покривом	17,9	0,0
Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (кам'янисті місця, піски, яри інші)	1 021, 0	1,7
Всього земель (суша)	57 932,0	96,0
Води (території, що покриті поверхневими водами)	2 422,9	4,0
Разом (територія)	60 354,9	100,0

Джерело: складено за даними Держгеокадастру України

В Україні 82% земельних ресурсів використовуються як головний засіб виробництва в сільському і лісовому господарствах. Сільськогосподарська освоєність земель перевищує екологічно обґрунтовані межі (для порівняння: розораність території США становить 15,8%, а сільськогосподарських угідь – 35,9%; розораність території Великобританії, Франції та ФРН – від 28,1% до 31,8%, де частка ріллі складає від 40% до 57,8%). Водночас внутрішньогалузеве використання земельної території в сільському господарстві має екстенсивний характер. Для внутрішньогосподарського будівництва, інших невиробничих потреб (під дороги, прогони, вулиці, двори) займаються 5–7% загальної площі продуктивних земель.

Лісові та лісовкриті площі займають 10,6 млн. га, тобто 17,6% території України. В складі земель лісгосподарських підприємств обліковується понад 147,9 тис. га сільськогосподарських угідь, зокрема 35,2 тис. га ріллі.

Землі в межах населених пунктів займають 7,5 млн. га (12,5% до загальної території). На цих землях сконцентрована переважна частина населення, промислового і науково-технічного потенціалу [5].

Однак використовуються землі в межах населених пунктів ще вкрай нераціонально. Значно нижчою від зарубіжних показників є щільність забудови виробничих територій, більшість будівельних та промислових підприємств є одноповерховими. Значні території в містах ще займають непридатні для забудови землі (яри, заболочені ділянки, піски, порушені землі тощо), за рахунок чого рівень використання міських земель здебільшого невисокий, що вказує на значні можливості розширення внутрішнього будівництва, розвитку інфраструктури, створення парків, скверів тощо.

Оскільки більшість земельних ресурсів перебуває в інтенсивному сільськогосподарському обігу, то саме цей напрям землекористування, науково-технічний рівень землеробства визна-

Таблиця 4

Розподіл земельного фонду України за основними власниками землі та землекористувачами (станом на 2016 рік)

Основні власники землі та землекористувачі	Загальна площа земель		Зокрема, забудовані землі		Зокрема, ліси та інші лісовкриті площі	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
Сільськогосподарські підприємства	16 912,8	28,0	281,0	2,6	13,5	0,5
зокрема, недержавні сільськогосподарські підприємства	15 758,5	26,1	191,5	1,8	8,3	0,3
державні сільськогосподарські підприємства	1 144,3	1,9	81,0	0,8	5,1	0,2
Міжгосподарські підприємства	10,0	0,0	8,5	0,1	0,1	0,0
Громадяни, яким надані землі у власність і користування	20 800,5	34,5	19,2	0,2	445,4	17,5
зокрема, селянські (фермерські) господарства	4 254,1	7,0	11,6	0,1	0,3	0,0
ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва	9 596,4	15,9	2,5	0,0	1,4	0,1
Заклади, установи, організації	717,2	1,2	145,9	1,4	292,5	11,5
Промислові та інші підприємства	545,9	0,9	5,4	0,1	348,9	13,7
Підприємства та організації транспорту, зв'язку	641,5	1,1	123,7	1,2	463,0	18,2
Частини, підприємства, організації, установи, навчальні заклади оборони	401,1	0,7	144,7	1,4	131,6	5,2
Організації, підприємства і установи природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення	504,2	0,8	275,5	2,6	28,8	1,1
Лісгосподарські підприємства	8 681,9	14,4	8 118,0	76,4	14,9	0,6
Водогосподарські підприємства	256,2	0,4	11,6	0,1	28,9	1,1
Спільні підприємства, міжнародні об'єднання і організації з участю українських, іноземних юридичних та фізичних осіб	88,4	0,1	-	-	2,7	0,1
Підприємства, що повністю належать іноземним інвесторам	14,2	0,01	-	-	0,6	0,0
Землі запасу та землі, не надані у власність та постійне користування в межах населених пунктів	10 791,0	17,9	1 499,4	14,1	771,8	30,4
Всього земель, які входять до адміністративно-територіальних одиниць	60 354,9	100,0	10 624,4	100,0	2 542,6	100,0

Джерело: розраховано за даними Держгеокадастру України

Таблиця 5

Розподіл земель, що перебувають у державній власності, по власниках землі та землекористувачах (станом на 2016 рік)

Основні групи власників землі та землекористувачів	Землі, які перебувають у державній власності					
	Всього земель		зокрема, сільськогосподарських угідь		з них ріллі	
	тис. га	% до загальної площі земель	тис. га	% до загальної площі с/г угідь	тис. га	% до загальної площі ріллі
Сільськогосподарські підприємства	1 438,8	5,0	1 068,0	10,2	858,6	13,1
Громадяни, яким надані землі у користування	1 674,6	5,8	1 582,7	15,1	1 379,1	21,1
Інші власники землі та землекористувачі	25 772,6	89,2	7 868,9	74,8	4 297,8	65,8
Всього земель, які входять до адміністративно-територіальних одиниць	28 886,0	100,0	10 519,6	100,0	6 535,5	100,0
зокрема, земель в межах населених пунктів	1 251,6	4,3	853,0	8,1	336,8	5,2

Джерело: розраховано за даними Держгеокадастру України

чають їх якісний стан і соціальну значимість. З ощадливим та ефективним використанням земель сільськогосподарського призначення пов'язані плани економічного і соціального відродження села, можливість швидкої стабілізації економіки, покращення стану оточуючого середовища.

Розташування території України в трьох ґрунтово-кліматичних поясах (зонах), а саме бореальному (Полісся), суббореальному (Лісостеп, Північний і Центральний Степ) і частково субтропічному (Південний Степ, Автономна Республіка Крим), структура фунтового покриття дають змогу вирощувати широкий спектр сільськогосподарських культур згідно з розподілом тепла, вологи, ґрунтового потенціалу.

В складі сільськогосподарських угідь зосереджена основна частка особливо цінних земель (36,7% від загальної площі), зокрема орних земель – 44,8% від площі сільськогосподарських угідь. Основна база землеробства України розміщується на чорноземах та ґрунтах чорноземного типу – 60,2% площі орних земель.

Площа ґрунтів чорноземного типу, включаючи лучно-чорноземні, в Україні складає 22,83 млн. га, що становить 8,8% від світових і 14% від колишніх загальносоюзних запасів чорноземних ґрунтів. В Україні зосереджено понад 8% світових (14% колишнього СРСР) запасів ґрунтів чорноземного типу, однак надмірна розораність і екстенсивний характер використання спричинили їх деградацію, порушення природних процесів ґрунтоутворення, звели до мінімуму регулюючу біогеохімічну роль в ландшафтах [5].

Одним з основних критеріїв ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу є продуктивність угідь, яка визначається урожайністю культур у сівознах на сільськогосподарських землях та інших угіддях і залежить від ґрунтово-кліматичних умов, рівня розвитку продуктивних сил України за забезпечення оптимальної відповідності фактичної структури землекористування природно-економічним умовам регіонів.

Висновки. Земля – головний ресурс життєдіяльності суспільства. В сучасних умовах на рівень використання сільськогосподарських земель найбільше впливають недосконалість земельних відносин та недостатнє фінансування, яке не дає змогу забезпечити високоефективне використання земельних ресурсів. До інтенсивного сільськогосподарського обробітку слід залучати меншу площу сільськогосподарських земель. Третина має залишатися у природному

стані, що забезпечить екологічну рівновагу у природі.

Загалом оцінка стану та ефективності використання земельного фонду країни свідчить про те, що головною проблемою в цій сфері є його нераціональне використання, особливо в сільському господарстві. Для забезпечення збалансованого землекористування необхідно вжити низку заходів, а саме зменшити розораність території, оптимізувати структуру посівних площ, підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва, забезпечити рекультивуацію порушених земель, підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва за рахунок збільшення продуктивності орних земель, пасовищ і сінокосів.

Отже, за незмінного запасу землі її цінність (вартість) зростає за ступенем збільшення обсягу ресурсів, які вкладаються в сільське господарство. В періоди переходу від однієї інтенсивності використання до іншої цінність землі зменшується.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гунько Л.А. Організація екологічнобезпечного землекористування / Л.А. Гунько // Агросвіт. – 2014. – № 4. – С. 9–13.
2. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3. – Ст. 27.
3. Мартин А.Г. Управління земельними ресурсами: пріоритетні завдання на сучасному етапі реформ / А.Г. Мартин // Земельне право України. – 2009. – № 11. – С. 9–16.
4. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
5. Третьяк А.М. Земельні ресурси України та їх використання : [навч. посіб.] / А.М. Третьяк, Д.І. Бабміндра. – К. : ЦЗРУ, 2003. – 143 с.

REFERENCES:

1. Hunko, L.A. (2014), "Organization of ecologically safe land use", *Ahrosvit*, № 4, pp. 9–13.
2. Land Code of Ukraine: The Law of Ukraine of 25 October 2001, No. 2768- Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. – 2002. – No. 3. – p. 27.
3. Martyn, A.H. (2009), "Management land administration: priorities nowadays reforms", *Zemelne pravo Ukrayiny*, № 11. pp. 9–16.
4. The Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 28 June 1996, № 254k/96-VR // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. – 1996. – № 30. – p. 141.
5. Tretyak, A.M. and Babmindra, D.I. (2003), *Zemelni resursy Ukrayiny ta yikh vykorystannya [Land resources of Ukraine and their use]*, TSZRU, Kyiv, Ukraine.

Hunko L.A.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Land Planning
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

Medynska N.V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Land Cadastre,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

Kolhanova I.H.

*Degree Seeking Applicant,
Assistant Lecturer at Department of Land Planning,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

TERRITORIAL RESOURCES OF UKRAINE AND THEIR PLACE IN EUROPEAN AND GLOBAL MEASURES

The results of the study of the state and efficiency of the use of territorial resources of Ukraine are presented. The component structure of the land fund of Ukraine is analysed. It is determined that the largest area in the structure of the land fund is agricultural land, and a significant level of cultivation of this territory is confirmed. The ways of optimizing the use of land resources of the country for the future are proposed, depending on the influence of socio-economic and natural-geographical factors.

The purpose of the article is to study the state and effectiveness of the use of the territorial resources of Ukraine, their place in European and global dimensions, and the formation of ways to improve the utilization of the natural potential of land in general.

According to the state land cadastre, the land fund of Ukraine will be 60.3 million hectares. According to Article 18 of the Land Code of Ukraine, all lands within its territory, including islands and land occupied by water objects, which are classified according to the main purpose of the category are: agricultural land; land for residential and public buildings; lands of natural reserve and other nature conservation purposes; land for health purposes; recreational destination land; land of historical and cultural destination; forestry lands; land of the water fund; land of industry, transport, communication, energy, defence, and other purposes.

The structure of the land fund of Ukraine shows that most of the country's territory is occupied by agricultural land – 70.8%, land for forestry – 17.6%, residential land and public buildings – 1.7%, land for water resources – 4.0%, nature conservation and other nature protection purposes – 6.0%, health improvement – 0.01%, recreation – 0.2%, historical and cultural destination – 0.1%, land of industry, transport, communication, energy, defence, and another purpose – 0.9%.

In accordance with the current land legislation in Ukraine, three forms of ownership of land are established: state, communal, and private; under the Constitution of Ukraine, all forms of ownership are equal.

In the context of the main land users, we see that the largest share of the land fund, as of 2016, belongs to citizens who have been granted land ownership and use (34.5%), including peasant (farmer) farms – 7.0%, plots for maintenance commodity agricultural production – 15.9%. In the process of land reform, there is a redistribution of agricultural land between subjects of land use, their number increases. In particular, as of 2016, in Ukraine state ownership was 47.8% of the land fund of the country, of which agricultural enterprises only – 5.0%, another 5.8% are in the use (lease) of citizens, the remaining 89.2% are other land owners and land users.

The land is the main resource of the life of society. In modern conditions, the level of using agricultural land is most influenced by the imperfection of land relations and the lack of financing, which does not allow ensuring the highly efficient use of land resources. A smaller area of agricultural land should be used for intensive agricultural cultivation. The third must remain in its natural state, which will ensure ecological balance in nature.

In general, an assessment of the state and efficiency of using the land fund of the country indicates that the main problem in this area is its inefficient use, especially in agriculture. To ensure balanced land use, a number of measures need to be taken, namely: to reduce the area's cultivation, to optimize the structure of crops, to increase the efficiency of agricultural production, to ensure the reclamation of disturbed lands, to increase the efficiency of agricultural production by increasing the productivity of arable land, pastures, and hayfields.

Consequently, with a permanent reserve of land, its value (value) increases as the amount of resources invested in agriculture. In times of transition from one intensity of use to another, the value of land decreases.